

TÉMA 1

Názov témy: Legitimita, lojalita a odpor: katolícke politické myslenie v Československu, Poľsku a Maďarsku v rokoch 1945 – 1989

Anotácia: Výskum sa zameria na politické myslenie katolíckych intelektuálov v Československu, Poľsku a Maďarsku od konca druhej svetovej vojny po pád komunistických režimov. Jeho cieľom je zistiť, ako katolícka inteligencia pojmovovo uchopovala prechod od povojnového demokratického pluralizmu k autoritárskym a totalitným formám vlády a ako formulovala vzťah medzi jednotlivcom, cirkvou, spoločnosťou a štátom. Výskum zohľadní pluralitu ich postojov a premeny argumentácie v jednotlivých obdobiach.

Analytické jadro budú tvoriť kategórie legitimacy, lojality a odporu (legitimita – spôsob, akým katolícki intelektuáli posudzovali oprávnenosť politického režimu; lojalita – hranice poslušnosti voči štátnej a cirkevnej autorite; odpor – otázka, za akých podmienok považovali kritiku, nespoluprácu alebo občiansky odpor za morálne a politicky oprávnené). Výskum bude zároveň sledovať premeny pojmov demokracie, slobody, authority, ľudskej dôstojnosti, spoločného dobra a ľudských práv.

Metodologickým základom budú intelektuálne dejiny a dejiny politického myslenia, predovšetkým kontextuálna interpretácia textov, politických pojmov a argumentačných stratégií. Komparácia troch krajín umožní skúmať, ako rozdielne politické, cirkevné a intelektuálne podmienky ovplyvňovali interpretáciu spoločného katolíckeho normatívneho rámca.

Pramennú základňu budú popri aktuálnej odbornej literatúre tvoriť najmä osobné fondy, korešpondencia, cirkevné a štátne archívy, dokumenty represívnych zložiek, dobová publicistika, teologické a filozofické práce, samizdat a exilové periodiká. Výskum objasní, ako katolícki intelektuáli v strednej Európe formulovali kritériá oprávnenej moci, hranice poslušnosti a možnosti legitímneho odporu. Zároveň prispeje k začleneniu slovenských dejín politického myslenia do širšieho stredoeurópskeho kontextu.

Vedná oblasť: spoločenské a humanitné vedy

Požiadavky, ktoré musí spĺňať kandidát na obsadenie pracovného miesta talentovaného mladého výskumného pracovníka na UPJŠ:

- ukončené vysokoškolské vzdelanie tretieho stupňa (PhD.) v odbore historické vedy,
- publikačná činnosť,
- schopnosť samostatnej vedeckej práce, analytického myslenia a formulovania výskumných záverov,
- predpoklad aktívneho zapojenia sa do riešenia vedeckovýskumných projektov pracoviska a do publikačných výstupov na medzinárodnej úrovni,
- aktívna znalosť anglického jazyka.

Plán úloh a výstupov:

- jeden článok vo svetovom jazyku v kategórii A+/A/A- odovzdaný na recenzné konanie,

- rukopis vedeckej monografie (preukázateľný autorský podiel min. 40 %) odovzdaný na recenzné konanie,
- jeden konferenčný príspevok v zahraničí,
- návrh nadväzujúceho projektu alebo grantového zámeru.

Fakulta, ktorá tému vypísala: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach

TÉMA 2

Názov témy: Sociolingvistické a psycholingvistické determinanty tvorby a percepcie onomatopojí

Anotácia: V nadväznosti na už druhý riešený projekt APVV vzniklo na našom pracovisku niekoľko významných štúdií venovaných onomatopojam, ktoré dosiahli medzinárodný ohlas. Problematika onomatopojí bola skúmaná z viacerých perspektív, predovšetkým z typologického a komparatívneho hľadiska (Körtvélyessy & Stekauer, 2024; Andrej 2024, Gregová, 2024), z pohľadu experimentálnej fonetiky (Hrytsu, 2025) a z hľadiska sociolingvistických faktorov (Hrachova, 2026). Výsledky týchto výskumov vytvorili pevný základ pre ďalšie smerovanie nášho výskumu.

V súčasnosti sa pozornosť výskumného tímu čoraz viac sústreďuje na skúmanie sociolingvistických a psycholingvistických determinantov tvorby a percepcie onomatopojí, pričom osobitný dôraz kladieme na úlohu sluchovej a vizuálnej peercepčnej senzitivity a kreativity pri jazykovom správaní. Naším cieľom je systematicky rozšíriť výskumné aktivity práve v tejto oblasti.

Z hľadiska sociolingvistických premenných považujeme za kľúčové okrem rodu, ktorému sa vo svojej dizertačnej práci venuje Hrachova, aj vek, úroveň vzdelania, profesijné zameranie a jazykové pozadie účastníkov, predovšetkým bilingvizmus. V psycholingvistickej rovine nás zaujíma predovšetkým úloha kreativity a individuálnych spôsobov konceptualizácie a percepcie okolitého sveta. Každý z uvedených faktorov otvára priestor na skúmanie jeho potenciálneho vplyvu na vnímanie, interpretáciu a tvorbu onomatopojí.

Relevantnými výskumnými otázkami sú napríklad: Existujú rozdiely v produkcii a percepcii onomatopojí medzi osobami s hudobným a technickým vzdelaním? Mení sa charakter onomatopoickej produkcie v závislosti od veku, napríklad medzi deťmi a dospelými? Ovplyvňuje spôsob spracovania podnetov – preferencia vizuálnych alebo auditívnych informácií – tvorbu a interpretáciu onomatopojí? Je možné predpokladať, že jedinci s preferenciou auditívnych podnetov budú vernejšie imitovať zvuky okolitého sveta alebo budú pri experimentoch s onomatopojami vykazovať odlišné jazykové správanie než osoby preferujúce vizuálne podnety? Odpovede na tieto otázky môžu významne prispieť k lepšiemu pochopeniu vzťahu medzi individuálnymi kognitívnymi charakteristikami a jazykovým správaním.

Výskumný tím v súčasnosti disponuje súborom experimentálnych metodík a testov zameraných na skúmanie onomatopojí. Ich systematické prepojenie s jednotlivými sociolingvistickými a psycholingvistickými premennými však zatiaľ nebolo realizované v dostatočnom rozsahu. Doterajšie skúsenosti členov tímu zároveň ukazujú, že uskutočniteľnosť jednotlivých výskumných zámerov je vo významnej miere

podmienená praktickými možnosťami realizácie výskumu. Niektoré experimentálne návrhy sú síce metodologicky dobre pripravené, ich realizácia však naráža na objektívne obmedzenia pri získavaní vhodných participantov. Typickým príkladom sú experimenty s detskými respondentmi, ktorých realizácia je limitovaná dostupnosťou tejto cieľovej skupiny a administratívnymi či organizačnými požiadavkami spojenými s výskumom maloletých účastníkov. Z uvedených dôvodov bude konkrétne zameranie dizertačného projektu prispôsobené odbornému profilu uchádzača, jeho výskumným záujmom a zároveň reálnym možnostiam realizácie navrhovaného empirického výskumu.

Vedná oblasť: spoločenské a humanitné vedy

Požiadavky, ktoré musí spĺňať kandidát na obsadenie pracovného miesta talentovaného mladého výskumného pracovníka na UPJŠ:

- ukončené doktorandské štúdium do 31. augusta 2026,
- účasť aspoň na 3 zahraničných konferenciách,
- účasť na riešení vedeckej úlohy, skúsenosť s prácou v riešiteľskom kolektíve,
- aspoň jedna indexovaná publikácia (Scopus, WoS). (Priemerný čas publikovania v indexovaných časopisoch v oblasti jazykovedy je 1,5 až 3 roky. Zároveň je väčšina doktorandských programov 3 (až 4 ročná). V prípade čerstvo ukončeného doktorandského štúdia nie je teda logicky možné očakávať od uchádzača už hotovú opublikovanú štúdiu. Z uvedených dôvodov postačí ako uchádzač doložiť potvrdenie o prijatí zrecenzovaného príspevku).

Plán úloh a výstupov:

Hlavný cieľ projektu: Systematicky preskúmať vplyv vybraných sociolingvistických a psycholingvistických faktorov na tvorbu, percepciu a interpretáciu onomatopojí so zameraním na úlohu percepčnej senzitivity (auditívnej a vizuálnej), kreativity a individuálnych kognitívnych charakteristík používateľov jazyka.

Úloha 1: Analýza súčasného stavu poznania a príprava teoreticko-metodologického rámca

Opis úlohy:

- spracovanie existujúcej odbornej literatúry z oblasti onomatopojí, sociolingvistiky, psycholingvistiky a kognitívnej lingvistiky,
- identifikácia relevantných sociolingvistických a psycholingvistických premenných ovplyvňujúcich tvorbu a percepciu onomatopojí,
- adaptácia existujúcich experimentálnych metodík na skúmanie individuálnych rozdielov medzi používateľmi jazyka.

Očakávané výstupy:

- prehľadová štúdia/kapitola práce venovaná súčasnému stavu výskumu,
- vytvorenie metodologického rámca pre empirický výskum,
- formulovanie výskumných otázok a hypotéz.

Úloha 2: Návrh a optimalizácia experimentálneho dizajnu

Opis úlohy:

- príprava experimentálnych úloh zameraných na produkciu a percepciu onomatopojí,
- výber vhodných testovacích materiálov a stimulov (auditívnych, vizuálnych a multimodálnych),
- vytvorenie dizajnu umožňujúceho skúmanie vzťahu medzi perцепčnou senzitivitou, kreativitou a jazykovým správaním,
- prispôsobenie experimentálneho dizajnu dostupnosti jednotlivých skupín participantov.

Očakávané výstupy:

- súbor experimentálnych nástrojov a testovacích materiálov,
- metodická štúdia alebo metodická príloha k dizertačnej práci,
- schválený experimentálny dizajn pripravený na zber dát.

Úloha 3: Zber empirických dát

Opis úlohy:

- realizácia experimentov zameraných na tvorbu, hodnotenie a interpretáciu onomatopojí,
- získavanie údajov od participantov s rôznym sociolingvistickým a kognitívnym profilom,
- sledovanie premenných ako: vek, rod, vzdelanie, profesijné zameranie, jazykové pozadie (vrátane bilingvizmu), perцепčné preferencie, miera kreativity.

Očakávané výstupy:

- databáza experimentálnych výsledkov,
- kategorizovaný súbor onomatopoických prejavov,
- dokumentácia výskumného procesu a metodiky zberu dát.

Úloha 4: Analýza vzťahu medzi sociolingvistickými a psycholingvistickými faktormi a onomatopoickou produkciou

Opis úlohy:

- štatistické a kvalitatívne vyhodnotenie získaných dát,
- identifikácia rozdielov medzi jednotlivými skupinami participantov,
- analýza vzťahu medzi: preferenciou auditívnych/verzus vizuálnych podnetov, kreativitou, schopnosťou imitácie zvukov, spôsobom tvorby a interpretácie onomatopojí.

Očakávané výstupy:

- analytická štúdia prezentujúca výsledky výskumu,
- konferenčný príspevok,
- vedecký článok v recenzovanom časopise.

Úloha 5: Interpretácia výsledkov a začlenenie do širšieho lingvistického kontextu

Opis úlohy:

- interpretácia výsledkov v kontexte existujúcich poznatkov o zvukovej symbolike, jazykovej kreativite a kognitívnych procesoch,
- identifikácia faktorov ovplyvňujúcich variabilitu onomatopoickej produkcie,
- formulovanie implikácií pre ďalší výskum.

Očakávané výstupy:

- v prípade aplikovateľnosti na existujúcu dizertačnú prácu možnosť monografie
- aspoň jedna vedecké publikácie,
- návrhy ďalších výskumných smerovaní.

Predpokladané hlavné výstupy projektu podľa oblasti:

- **Teoretická:** prehľadová štúdia, metodologický rámec, formulovanie výskumných otázok
- **Metodologická:** experimentálne nástroje a databáza stimulov
- **Empirická:** súbor experimentálnych dát o percepcii a tvorbe onomatopojí
- **Publikačná:** vedecké články, konferenčné výstupy
- **Ďalší výskum:** vytvorenie platformy pre pokračovanie experimentálneho výskumu onomatopojí vo forme medzinárodnej spolupráce

Fakulta, ktorá tému vypísala: Filozofická fakulta UPJŠ v Košiciach